

ΖΕΓΓΕΛΗΣ, ΜΑΤΘΑΙΟΠΟΥΛΟΣ—ΔΥΟ ΑΝΘΡΩΠΟΙ, ΕΝΑ ΕΡΓΟΝ

Υπό ΓΕΩΡΓ. ΒΑΡΒΟΓΛΗ*

Δημοσιεύομεν τὸ πλήρες κείμενον τῆς ἐνδιαφερούσης ὁμιλίας τοῦ Καθηγητοῦ κ. Γ. Βάρβογλη, διὰ τοὺς δύο μεγάλους πρεσβυτέρους διδασκάλους καὶ ἐρευνητὰς τῆς χημικῆς ἐπιστήμης, κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα εἰς τὸν Τόπον μας, ἧτις ἐγένετο τὸ ἑσπέρας τῆς 6ης Μαρτίου 1974 εἰς τὸ «*Ἴδρυμα Ἐγγενίδου*», εἰς τὰ πλαίσια τῶν ἐν συνεργασίᾳ μετ' αὐτοῦ ὀργανουμένων ὁμιλιῶν.

Ὡς ἐγράψαμεν καὶ εἰς τὸ προηγούμενον τεῦχος, ἡ παρὰ τῆς Ἐνώσεως, μετὰ τὴν ἐδκαίριαν τῆς 50ετηρίδος τῆς, ἐγκαινιασθεῖσα καὶ συνεχιζομένη ἱστορικῆ ἐρευνα διὰ τοὺς δημιουργοὺς τοῦ χημικοῦ κλάδου, ἐπικροτεῖται καὶ ἐνισχύεται παρὰ τοῦ Ἰδρύματος, θεωρουμένη ὡς ἀποτελοῦσα καὶ ἓνα ἐκ τῶν ἰδικῶν του τομῶν, ἀναγόμενον εἰς τὴν γενικότεραν ἀνάδειξιν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἀποστολῆς των.

Ἡ ὁμιλία αὕτη, κατὰ παράκλησιν τοῦ Συνδέσμου Χημικῶν Βορ. Ἑλλάδος, ἐπανελήφθη, εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ ἐν Θεσσαλονικίᾳ Ἐντεκτηρίου του, παρὰ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Γ. Βάρβογλη, τὸ ἑσπέρας τῆς 27ης Μαΐου 1974.

Κυρίες καὶ Κύριοι,

Θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἀρχίσω μετὰ μιὰ κοινοτοπία ἢ ἴσως μετὰ μιὰ σειρά ἀπὸ κοινοτοπίας. Τὴν Ἐπιστήμην—μετὰ τὸ κεφαλαῖον Ε, τὴν μίαν καὶ μόνην Ἐπιστήμην, ὅπως καὶ ἄλλοτε εἶπα—τὴν γνωρίζομε ὅλοι. Ἄλλοι λιγώτερο καὶ ἄλλοι περισσότερο. Καὶ τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ ἐπιτεύγματά της. Ἡ τοῦλάχιστον στὴν καθημερινὴ ζωὴ—καὶ πάλι ἄλλοι λιγώτερο καὶ ἄλλοι περισσότερο. Ἐπιφελοῦμεθα ἀπὸ τὴν τεχνικὴν καὶ τὴν τεχνολογικὴν τῶν ἐφαρμογῶν κατὰ κύριον λόγον, πού πολλὰς φορὰς ἐξ ἄλλου δὲν εἶναι ἄμεσα συσχετιζόμενα γιὰ τὸν κοινὸν, τὸν μέσον ἄνθρωπον, μετὰ τὴν βασικὴν ἰδέαν, τὴν θεμελιώδη ἀρχήν, τὴν πρωταρχικὴν θέσιν. Κι' ἀκόμα ἢ ἴσως πολὺ περισσότερο μετὰ τὸν βασικὸν ἐρευνητὴν, πού ὑπάρχει πίσω ἀπὸ κάθε ἐπίτευγμα.

Ὅμως ἡ Ἐπιστήμη καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ συστηματικὴ τῶν προσπαθειῶν τῆς μεγάλης στρατιᾶς τῶν ἐπιστημόνων, πού μοχθοῦν γι' αὐτὴν ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὴν Ἐρευνα καὶ τὴν Γνώσιν καὶ πού προσφέρουν ὁ καθένας τὸ λιθαράκι του, τὴν συμβολὴν του, στὴν πρόοδόν της, τὴν γιγάντωσίν της. Μετὰ τὴν μεγάλη αὕτη στρατιὰ συμβαίνει ὅμως ὅ,τι ἴσως συμβαίνει καὶ σὲ κάθε ἐκδήλωσιν τῆς ζωῆς καί, γιὰ τὸ ὄχι, καὶ μετὰ τὴν πραγματικὴν στρατιάν, ὄχι τὴν ἐπιστημονικὴν. Κι' ἐκεῖ μονάχα οἱ στρατηγοί, οἱ πολεμάρχοι εἶναι γνωστοὶ στὸν πολὺν κόσμον. Στὴν ἐπιστήμην καὶ τοὺς ἱεροφάντες της ἀκόμη περισσότερο. Ὑπάρχουν οἱ λίγοι, οἱ παγκόσμιον γνωστοί, ἴσως ἑκάτο, ἴσως διακόσιοι, μάλλον ὄχι περισσότεροι. Ἀλλὰ καὶ πεντακόσιοι ἂν δεχθῶμε πὼς εἶναι καὶ χίλιοι ἔστω ἀκόμη, ἢ ὑπόθεσις παραμένει πάντοτε στὸ δκ, ἂν κ εἶναι ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐπιστημόνων. Ὑπάρχουν λοιπὸν οἱ λίγοι, οἱ ἐκλεκτοί, αὐτοὶ πού ἀνοίξαν καινούργιους δρόμους ἢ δημιουργήσαν νέες ἐπιστήμης (αὐτὲς μετὰ μικρὸν, πεζὸν, ὅπως λένε ὅσοι ἀσχολοῦνται μετὰ τὴν τυπογραφίαν, ε) ἢ νέους ἐπιστημονικοὺς κλάδους. Τὰ ὀνόματά τους εἶναι γνωστά σὲ ὅλον τὸν κόσμον ἢ σχεδὸν σὲ ὅλον τὸν κόσμον, τοῦλάχιστον σ' αὐτὸν πού ἀνήκει στὴν καλούμενη πολιτισμένην περιοχὴν τῆς ὑφ' ἡλίου.

Τοὺς ἄλλους, τοὺς πολλοὺς, τοὺς στρατιῶτες, τοὺς ξέρουν οἱ λίγοι ἢ περισσότεροι ἰδιόκοι, ἀσήμαντα κι' αὐτοὶ μετὰ τὴν σειρά τους μειοψηφία σὲ σύγκρισιν μετὰ τὸ σύνολον τῆς Ἀνθρωπότητος.

Οἱ δύο ἐπιστήμονες, γιὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ παντὸς εἶδους ἔργον τῶν ὁποίων θὰ ζητήσω τὴν προσοχὴν σας καὶ ἴσως θὰ καταχρασθῶ τῆς ὑπομονῆς σας στὰ προσεχῆ 50 λεπτά δὲν ἀνήκουν ἀσφαλῶς στὴν πρώτην περίπτωσιν. Δὲν ἀνήκουν ὅμως ἀσφαλῶς, τοῦλάχιστον γιὰ τὴν ἑλληνικὴν συνθήκην καὶ τὸν ἑλληνικὸν χῶρον, πού ἄλλωστε καὶ μᾶς ἐνδιαφέρουν, οὔτε ἀκριβῶς στὴν

δεύτερην. Τὸ ὄνομά τους, μισὸν καὶ πλέον αἰῶνα ἀπὸ τὴν ἀκμὴ τῆς δράσης των καὶ μιὰ εἰκοσαετία σχεδὸν ἀπὸ τὸν θάνατόν τους, εἶναι ὄχι μονάχα γνωστό, ἀλλὰ θὰ τολμοῦσα νὰ πῶ καὶ πάντοτε ἐπικαιροῦ. Κι' αὐτὸ ὄχι μόνο γιὰ μᾶς, πού εἴχαμε τὴν εὐτυχίαν νὰ τοὺς ἔχωμε δασκάλους μας στὰ πρώτα ἐπιστημονικά μας βήματα. Κι' ἀκόμη τὴν δυστυχίαν νὰ φέρωμε στὴν πλάτην μας ἓναν ἀξιόλογον ἀριθμὸν ἐτῶν. Ἐναν ἀριθμὸν ἐτῶν πού μετρεῖται μετὰ τὰ—ἦντα, τὰ τελευταῖα ἢ τὰ προτελευταῖα, καὶ κάποτε ἴσως καὶ μετὰ—όντα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς πολὺν νεώτερους. Γιατὶ οἱ Διόσκουροι αὐτοὶ τῆς Χημείας στὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν τὸς ὁμοιότητες, ἀλλὰ καὶ τὴν τὸς, πολὺν περισσότερες, διαφορὰς, παραμένουν πάντοτε στὸν Ἑλληνικὸν ἐπιστημονικὸν χῶρον, τοῦλάχιστον αὐτὸν πού σχετίζεται ἄμεσα ἢ ἔμμεσα μετὰ τὴν Χημείαν, μιὰ πραγματικότης καὶ ὄχι μιὰ ἱστορία ἢ μιὰ ἀνάμνησις. Καὶ οἱ τόσο πετυχημένους ἀναμνηστικὴς σκιαγραφῆσις τοῦ Ζέγγελη καὶ τοῦ Ματθαίου τοῦ Πουλοῦ, στὴν ὁποίαν ἐπικρατεῖ περισσότερο ἢ συναισθητικὴ πλευρὰ, καὶ τὴν ὁποίαν ὀφείλομε στὸν Πρόεδρον τῆς Ἐνώσεως Ἑλλήνων Χημικῶν καὶ ἀγαπητὸν φίλον Γιάννην Κανδῆλην, ξανὰ φερὰν περισσότερο στὸ προσκῆνιον τῆς ἐπικαιρότητος τοὺς δύο ἐπιστήμονες τῆς ἀποψίνης μας ὁμιλίας. Ἄν φυσικὰ δεχθῶμε ὅτι εἴχαμε φύγει ἀπὸ τὸ προσκῆνιον αὐτό.

***

Ἡ Χημεία στὴν Ἑλλάδα διδάχθηκε γιὰ πρώτη φορὰ σὲ Πανεπιστημιακὸν ἐπίπεδον στὴν Ἴωνιον Ἀκαδημίαν. Ἐνα ἀξιοσημείωτο καὶ δυσεῦροτο σήμερον βιβλίον εἶναι τὰ «*Στοιχεῖα Χημείας*», τὸμος Ιος (ὁ δεύτερος φαίνεται ὅτι δὲν κυκλοφόρησε ποτέ. Θὰ περιελάμβανε «τὴν ἐφαρμογὴν τῆς Χημείας στὴν τέχνην») τυπώθηκε στὴν Κέρκυραν, στὴν Τυπογραφίαν τῆς Κυβερνήσεως, στὰ 1847. Ὁ συγγραφεὺς του, Ἀθανάσιος Πολίτης, γράφει στὸν πρόλογον ὅτι τὸ βιβλίον ἀποτελεῖ: «Ἐπιτομὴν τῶν περὶ Χημείας μαθημάτων, τὰ ὁποῖα ἐδίδαξα πολλὰ ἔτη κατὰ συνέχειαν εἰς τὸ Ἴόνιον Πανεπιστήμιον». ἴσως κάποτε νὰ μιλήσωμε διεξοδικότερα γι' αὐτὸ τὸ βιβλίον, ὅπου ἡ Χημεία συνυπάρχει, δὲν εἶναι ὑπερβολή, μετὰ τὴν Ἀλχημείαν. Ἀφοῦ, γιὰ νὰ ἀναφέρω ἓνα μόνον παράδειγμα, τὰ στοιχεῖα πού δὲν ἔχουν ἀκόμη σύμβολα, ἀλλὰ γράφονται μετὰ τὴν πλήρη ὀνομά των, εἶναι, λέγει ὁ συγγραφεὺς, 66 καὶ ἀνάμεσα των τέσσαρα εἶναι ἀβαρῆ. Ἀσφαλῶς θὰ φλέγεσθε ἀπὸ τὴν περιέργειαν νὰ μάθετε ποῖα εἶναι αὐτὰ τὰ τέσσαρα ἀβαρῆ στοιχεῖα. Εἶναι λοιπὸν τὸ θερμοαντικόν, τὸ φῶς, τὸ ἠλεκτρικόν ρευστόν καὶ τὸ μαγνητικόν ρευστόν. Ἀλλὰ τὸ βιβλίον αὐτό εἶναι μιὰ ἄλλη ἱστορία, πού ὅσο κι' ἂν εἶναι ἐνδιαφέρουσα, δὲν ἀφορᾷ τὴν ἀποψινὴν μας ὁμιλίαν.

Στὴν ἐλεύθερην Ἑλλάδα ἱδρύεται, στὰ 1836-1837, τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Τὸ πρῶτον αὐτὸ Ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον περιλαμβάνει τέσσαρες Σχολάς, ἀνάμεσα σ' αὐτὲς καὶ τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολήν (οἱ ἄλλες τρεῖς εἶναι ἡ Θεολογικὴ, ἡ Νομικὴ καὶ

* Ὁμότιμος Καθηγητὴς τῶν Πανεπιστημίων Ἀθηνῶν καὶ Θεολογικῆς.

ή 'Ιατρική). Τμήματα τῆς Φιλοσοφικῆς εἶναι καὶ τὸ Μαθηματικὸν καὶ τὸ Φυσικόν. Βασικὴ κατεύθυνσις καὶ τῶν δύο εἶναι τὰ Μαθηματικὰ καὶ στόχος ἡ μόρφωσις Καθηγητῶν τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, στὴν ὁποίαν, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, δὲν διδασκόνταν ἡ Φυσικὴ καί, πολὺ περισσότερο, ἡ Χημεία.

Ἡ ἔδρα τῆς Χημείας εἶναι μία καὶ Καθηγητῆς σ' αὐτὴν ὁ Ξαβέριος Λάνδερερ, Φαρμακοποιός, Βοτανικός, Συντάκτης τῆς πρώτης Ἑλληνικῆς Φαρμακοποιίας, Χημικός καί, φυσικά, Βασικός. Ἀργότερα, προσαρτημένο στὴν Φιλοσοφικὴ Σχολή, ἀλλὰ ὄχι τμήμα τῆς, ἰδρύεται τὸ Φαρμακευτικὸν Σχολεῖον, ποὺ ἀργότερα μετατίθεται στὴν Ἱατρικὴ Σχολή, γιὰ νὰ ἐπανέλθῃ, στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας, στὴν Φυσικομαθηματικὴ Σχολή, ποὺ εἶναι ἰδρυθῆ ἔν τῳ μεταξὺ καὶ τελικά νὰ γίνῃ τμήμα τῆς.

Ὁ Λάνδερερ δημοσίευσεν Ἀνόργανο Χημεία στὰ 1840 καὶ Ὀργανικὴ στὰ 1842. Λίγο ἀργότερα, 1843, ὁ Λάνδερερ, μετὰ τὴν ἐπανάστασι τῆς 3ης Σεπτεμβρίου, ἀπολύθηκε καὶ ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Βενιζέλο. Ἐπανήλθεν ὁμοῦς στὴν θέση του καί, εὐχάριστο ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς περιπέτειας, ἦταν νὰ ὑπάρχουν γιὰ ἀρκετὸ διάστημα δύο Καθηγητῆς τῆς Χημείας, ἀντὶ γιὰ ἐνα.

Ἀρκετὰ ἀργότερα ἐμφανίζεται στὸ προσκήνιον ὁ Ἀναστάσιος Χρηστομάνος, ποὺ μέλλει νὰ δεσπόσῃ τῆς Χημείας στὴν Ἑλλάδα γιὰ 40 καὶ πλέον χρόνια. Ὑψηλότης στὰ 1863, ἑκτακτὸς Καθηγητῆς στὰ 1865, ἐκλέγεται, διάδοχος τοῦ Βενιζέλου, στὰ 1868 τακτικὸς Καθηγητῆς τῆς Γενικῆς Χημείας. Στὰ 1882 πρόστασι χωρισμοῦ τοῦ Φυσικοῦ Τμήματος σὲ Φυσικοχημικὸν καὶ Φυσιογραφικὸν ἀπορρίφθηκε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας.

Στὰ 1895 γίνεται ἡ πρώτη χρονολογικὰ πρόστασι γιὰ διχοτόμησι τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς σὲ Φιλοσοφικὴ καὶ Φυσικομαθηματικὴ. Ὅμοῦς ὁ ἀτυχῆς Πόλεμος τοῦ 1897 καὶ ἄλλα γεγονότα συντελοῦν ὥστε ἡ διχοτόμησι αὐτῆ νὰ γίνῃ πραγματικότης πολὺ ἀργότερα καὶ συγκεκριμένα στὰ 1904. Ἡ νέα Σχολή ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν διχοτόμησι περιλαμβάνει πάντοτε τὰ δύο Τμήματα, τὸ Φυσικὸν καὶ τὸ Μαθηματικόν, καὶ τὸ προσαρτημένο Φαρμακευτικὸ Σχολεῖο. Διαθέτει 10 ἔδρες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες δύο ἀφοροῦν γενικώτερα τὴν Χημεία, μὲ Καθηγητῆς τοὺς Χρηστομάνου τῆς Γενικῆς Χημείας καὶ Δαμβέργης τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας, καὶ ἐκλέγει, πάντοτε τὸ 1904, γιὰ πρῶτον τῆς Κοσμήτορα τὸν Ἰωάννη Χατζηδάκην. Λίγο ἀργότερα πεθαίνει ὁ Χρηστομάνος καί, στὴν ἔδρα του, τὸν διαδέχεται ὁ Ζέγγελης, ποὺ λίγο πρὶν εἶχε ἐκλεγεί καὶ διορισθῆ ἑκτακτὸς Καθηγητῆς τῆς Φυσικοχημείας. Μὲ τὴν μεταπήδησίν του στὴν ἔδρα τῆς Γενικῆς Χημείας, ἡ ἔδρα τῆς Φυσικοχημείας μένει κενή κ' ἔτσι ἔδρα καθαρῆς Χημείας εἶναι πάλι μία καὶ Καθηγητῆς ἑνας—φυσικὰ ὑπάρχει πάντοτε καὶ ὁ Καθηγητῆς τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας Δαμβέργης. Ὅμοῦς σιγὰ—σιγὰ γίνεται κοινὴ συνείδησις ὅτι ἡ μία καὶ μοναδικὴ ἔδρα τῆς Χημείας εἶναι ἐντελῶς ἀνεπαρκῆς καὶ ἡ ἰδέα ὀριμάζει τόσο γρήγορα, ὥστε στὰ 1912 καταργεῖται καὶ δημιουργοῦνται δύο πλέον ἔδρες, ἡ ἔδρα τῆς Ἀνοργάνου Χημείας καὶ ἡ ἔδρα τῆς Ὀργανικῆς Χημείας. Καὶ ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀρχίζει οὐσιαστικὰ ἡ ἀποψινὴ μας ὁμιλία.

* *

Φυσικὰ ὁμοῦς ἡ προϊστορία τῆς Χημείας στὴν Ἑλλάδα, ἂν μπορούμε νὰ τὴν ὀνομάσουμε ἔτσι, δὲν ἀφορᾷ μόνον τὶς Σχολές, τὰ Τμήματα, τὶς ἔδρες καί, ἀκόμη, τὰ πρόσωπα. Ἀφορᾷ ἀκόμη καὶ τὸν τόπον, ὅπου, πέραν τῆς ἀπὸ καθέδρας διδασκαλίας, θὰ ἐκδηλωθῆ ἡ δράσις ὄλων αὐτῶν, τὸ Χημεῖον. Καὶ εἶναι ἴσως ἀξιοσημείωτον, ὅτι τέτοια ἀνάλογη λέξις δὲν ὑπάρχει ἢ τοῦλάχιστον δὲν χρησιμοποιεῖται γιὰ κανένα ἄλλο κλάδον τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν.

Σὰν πρῶτο Χημεῖον στὴν Ἑλλάδα, τὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα, χρησιμοποιεῖται τὸ Βασιλικὸν Φαρμακεῖον τοῦ Λάνδερερ, γιὰ νὰ μεταφερθῆ στὰ 1863 εἰς κεντρικόν κτίριον τοῦ Πανεπιστημίου, ποὺ εἶχαν ἐν τῳ μεταξὺ ἀνεγερθῆ, καὶ νὰ ὀλοκληρωθῆ, πάντοτε μέσα στὸ Πανεπιστήμιον, στὰ 1866. Δὲν ἀντέχω στὸν πειρασμὸ νὰ ἀναφέρω ὅτι τὸ ὀλοκληρωμένο αὐτὸ Χημεῖο διέθετε 20 θέσεις γιὰ τὶς ἀσκήσεις τῶν φοιτητῶν καὶ ὅτι τὰ ἀσκητὰ ἦταν, τὴν ἐποχὴν ἐκείνη, 35—40 δραχμῆς τὸν μῆνα*. Κάποια, ὄχι βέβαια ἀσήμαντη διαφορὰ ἀπὸ τὴν σημερινὴ δωρεὰν παιδεία. Τὸ 1872 τὸ Χημεῖο μεταφέρεται στὴν οἰκίαν Παπαδοπούλου—ποὺ δὲν κατῴρθωσα νὰ ἐπισημάνω ποῦ βρι-

* Τὸ ποσόν, ἂν καὶ παρμένο ἀπὸ ἐπίσημα στοιχεῖα, μοῦ φαίνεται ὑπερβολικόν.

σκοτάνε*. Στὰ 1877 θεμελιώνεται τὸ Χημεῖο, τὸ πρῶτο Πανεπιστημιακὸ παράρτημα, στὴν θέση ποὺ βρισκόταν πρὶν λίγα ἀκόμη χρόνια, Σόλωνος 104. Ἡ ἀπόφασις γιὰ τὴν ἀνεγερσὴν ἰδιαίτερον κτιρίου Χημείου, ἢ ὁποῖα ὠφείλετο σὲ μακροχρόνια προσπάθεια τοῦ Χρηστομάνου, ἀντιμετώπισε πρωτοφανῆ ἀντίδρασι ἀπὸ μέρος ἐνδο-καὶ ἔξω-πανεπιστημιακῶν παραγόντων. Δικαιολογία ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ἀνεγερθῆ ἓνα ὀλοκληρὸ κτίριον γιὰ νὰ στεγάσῃ ἓνα καὶ μόνον Καθηγητῆ. Μετὰ τὴν θεμελίωσιν ἐν τούτοις τὰ πράγματα πῆγαν ὀμαλά: τὸ κτίριον εἶναι ἔτοιμο στὰ 1889 καὶ λειτουργεῖ ἀπὸ τὸ 1890.

Ἡ φοβερὴ πυρκαϊὰ τοῦ 1911 τὸ καταστρέφει ἐν τούτοις τελείως καὶ γιὰ 10 περίπου χρόνια τὰ χημικὰ ἐργαστήρια στεγάζονται, ὑποτυπωδῶς, στὸ Μαρᾶσειον Ἰδρυματὶ τῆς τότε Λεωφόρου Κηφισίας καὶ σήμερον Βασιλίσσης Σοφίας, ποὺ κτισθῆκεν ἀρχικὰ μὲ δαπάνες τοῦ ἔθνικου εὐεργέτη, γιὰ Ἐμπορικὴ Σχολή, χρησιμοποίηθηκε ὁμοῦς ἀπὸ τοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους γιὰ Νοσοκομεῖον. Νοσοκομεῖον εἶναι τὸ κτίριον καὶ σήμερα—τὸ Ἱπποκράτειον.

Ἀπὸ τὰ 1914, μὲ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Ζέγγελι, ἀρχίζει ἡ ἀνοικοδομησι τοῦ νέου κτιρίου τοῦ Χημείου. Στὰ 1918 προστίθεται καὶ δευτέρος ὄρους, ποὺ θὰ στεγάσῃ, σὲ μίᾳ του πτέρυγᾳ, τὸ ἐν τῳ μεταξὺ ἰδρυθῆν Ἐργαστήριον Ὀργανικῆς Χημείας. Στὰ 1926 προστίθεται καὶ τρίτος ὄροφος, σὲ μίᾳ πτέρυγᾳ καὶ πάλι τὸ ὁποῖον στεγάζετῃ—καὶ στεγάζεται καὶ σήμερα—τὸ Ἐργαστήριον τῆς Φαρμακευτικῆς Χημείας. Ἦδη ὁμοῦς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ξαναχτίστηκε τὸ κτίριον ἐστῆσεν τὸ Ἐργαστήριον Φυσικῆς καὶ τὸ Ἐργαστήριον Βοτανικῆς κ' ἀκόμη τὸ σπουδαστήριον τῆς Μηχανολογίας. Ἐτσι, στὴν πραγματικότητι, μόνον κατ' ὄνομα ἦταν Χημεῖον.

Τέλος ἀπὸ τὰ 1966 τὸ Χημεῖον, ἡ σωστότερα τὰ χημικὰ ἐργαστήρια, μεταφέρονται στὸ νέο εἰδικὸ κτίριον τῶν ὁδῶν Χαριλάου Τρικοῦπη, Ναυαρίνου καὶ Μαυρομιχάλη, τὸ παλιὸ Πανεπιστημιακὸ Γυμναστήριον. Ἀπὸ τὴν θέση αὐτὴ ἐλπίζεται, σὲ μέλλον ὄχι μακρυνόν, νὰ μεταφερθῆ στὴν ὀριστικὴ γιὰ τὰ 50 τοῦλάχιστον προσεχῆ χρόνια θέση, τὴν Πανεπιστημιούπολιν στοῦ Ζωγράφου. Ἀλλὰ αὐτὰ δὲν εἶναι πιά ἱστορία—καὶ τέτοια προσπαθοῦμε νὰ κάνωμε ἀπόψε—ἀλλὰ μελλοντολογία.

Ἐτσι ὅταν στὰ 1912 ἀρχίζει ἡ παράλληλη σταδιοδρομία τῶν δύο προσωπικοτήτων, ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν ἀπόψε, ὁ Ζέγγελις καὶ ὁ Ματθαίουπουλος, καινούργιοι Καθηγητῆς, ὁ δευτέρος μάλιστα ἐντελῶς νέος, ἀντιμετωπίζουν μίᾳ πληθώρα ἀπὸ ζητήματα, ποὺ πρέπει νὰ ἐπιλυθοῦν στὸ συντομώτερον δυνατὸ χρονικὸ διάστημα. Ἐτσι:

α) Δὲν ὑπάρχουν τὰ ἀντίστοιχα πρὸς τὶς ἔδρες τοὺς Ἐργαστήρια καὶ πρέπει νὰ ἰδρυθοῦν. ἴσως εἶναι τὸ πιὸ εὐκολὸ πρόβλημα καὶ πραγματικὰ ἐπιλύεται πολὺ γρήγορα.

β) Δὲν ὑπάρχει Χημικὸν Τμήμα. Ἡ Χημεία εἶναι πάντοτε ὁ λίγο ἢ πολὺ βοηθητικὸς ἐπιστημονικὸς κλάδος, εἴτε Γενικὴ Χημεία λέγεται καὶ ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ μίᾳ ἔδρα καὶ ἓνα Καθηγητῆ, εἴτε Ἀνόργανος καὶ Ὀργανικὴ καὶ ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ δύο ἔδρες καὶ δύο Καθηγητῆς. Εἶναι λοιπὸν πάντοτε ὁ βοηθητικὸς κλάδος τῶν ἱατρῶν, τῶν φαρμακοποιῶν καὶ τῶν φυσικῶν, ὅσο κ' ὂν οἱ τελευταῖοι ἔχουν τὸ δικαίωμα καὶ τὴν δυνατότητα νὰ ἀσκοῦν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Χημικοῦ—μερικὸ μάλιστα διέπρεψαν σ' αὐτό. Ὅμοῦς στὴν ὄλη ἐκπαίδευσιν τοῦ συνόλου τῶν Φυσικῶν ἢ Χημείας παραμένει δευτερεύον μάθημα καὶ δευτερεύον ἐπιστημονικὸς κλάδος.

γ) Δὲν ὑπάρχει Χημεῖον. Ἡ ἔλλειψις μάλιστα τοῦ Χημείου νομίζω ὅτι συντελεῖ βασικὰ καὶ στὴν ἀναβολὴ τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἰδιαίτερου Χημικοῦ Τμήματος. Τοῦτο ἰδρύεται καὶ λειτουργεῖ τελικὰ μόλις τὸ 1918, σχεδὸν ταυτόχρονα μὲ τὴν ἀποπεράτωσι τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ Νέου Χημείου, ποὺ σήμερα ὀνομάζεται παλιὸ καὶ ἀπὸ τοὺς Φυσικοὺς Φυσικεῖον. Καὶ

δ) Ἡ γενικὴ κατάστασι κάθε ἄλλο παρὰ ἐποικοδομητικὴ εἶναι. Μαζὶ μὲ τὸν διορισμὸ τῶν Ζέγγελι καὶ Ματθαίουπούλου ἡ Πατρίς μας ἀποδύεται στὴν πολεμικὴ καὶ τὶς ἄλλες περιπέτειας, ποὺ μέλλουν νὰ διαρκέσουν μίᾳ δεκαετίᾳ καὶ πλέον, ὡς τὰ 1922.

Σκοτεινὸ λοιπὸν τὸ σκηρικόν. Καὶ οἱ οἰωνοὶ κάθε ἄλλο παρὰ αἴσιον. Ὅμοῦς ἡ ἐπιμονὴ καὶ ἡ ὑπομονὴ ἐπιτυγχάνουν πολλὰς φορὲς τὰ ἀκατόρθωτα καὶ ὁ ἀγὼν εἶναι πάντοτε ὠραῖος.

* Ἀργότερα πληροφορήθηκα ὅτι εἶναι τὸ παλαιὸ κτίριον ἐπὶ τῶν ὁδῶν Μασσαλίας καὶ Ἀκαδημίας.

Ο Κωνσταντίνος Δημητρίου Ζέγγελης, άρκαδικής καταγωγής, γεννήθηκε στην Αθήνα στά 1870. Τό 1886 είναι ήδη φοιτητής στό Πανεπιστήμιον Αθηνών και τό 1891, άφου έν τώ μεταξύ πήρε τό πτυχίο του, άναγορεύεται διδάκτωρ τών Φυσικών Έπιστημών. Θέμα τής διατριβής του «Η Έπιστήμη τής Φύσεως παρ' Ομήρω». Στήν συνέχεια γιά 4 χρόνια πηγαίνει γιά εύρύτερες σπουδές στό έξωτερικό. Πρώτα στην Heidelberg, όπου γίνεται και βοηθός του περιφήμου Ostwald, στόν όποιον άσφαλώς όφείλει και τήν ιδιαίτερή του άγάπη γιά τήν Φυσικοχημεία. Στήν συνέχεια στην Λειψία, τήν Γενεύη και τό Παρίσι, μοιράζοντας έτσι τόν χρόνο τών μεταπτυχιακών του σπουδών άνάμεσα στός δύο τότε πρωτοπόρους τής Χημείας, τήν Γαλλία και τήν Γερμανία—πιο σωστά τήν Γαλλική και τήν Γερμανική Σχολή. Γυρίζοντας στην Ελλάδα στά 1896 εκλέγεται ύφηγητής τής Γενικής Χημείας στό Πανεπιστήμιον Αθηνών και τόν επόμενο χρόνο Καθηγητής τής Μεταλλουργίας και τής Άνοργάνου Χημείας στό Έθνικόν Μετσόβιον Πολυτεχνείον. Στήν έδραν αυτή παρέμεινε γιά όκτώ χρόνια. Τό 1906 εκλέγεται και διορίζεται έκτακτος Καθηγητής τής Φυσικοχημείας στό Πανεπιστήμιον Αθηνών, ό πρώτος Καθηγητής στην Ελλάδα του τόσοσ σπουδαίου και τόσοσ, γιά τήν εποχή, νέου επιστημονικού κλάδου τής Χημείας. Στήν έδραν αυτήν παρέμεινε μόνο γιά μιá διετία, γιαιτό στά 1908 εκλέγεται και διορίζεται τακτικός Καθηγητής τής Γενικής Χημείας, διαδεχόμενος τόν γιά σαράντα όλόκληρα χρόνια προκάτοχό του στην έδρα Άναστάσιον Χρηστομάχιον, που έρχεν έν τώ μεταξύ πεθάνει. Μεσολαβεί μιá άπόλυση του άπό τό Πανεπιστήμιο στά 1910, που όφείλεται πιθανώτατα τόσο στην ταραγμένη πολιτική κατάσταση τής εποχής, όσο και στην έπικείμενη διχοτόμηση τής έδρας. Η διχοτόμηση αυτή τής έδρας τής Γενικής Χημείας σέ Άνοργάνου Χημεία και Όργανική Χημεία πραγματοποιείται λίγο άργότερα και τό 1912, μαζί με μιá πλειάδα άλλων διασημών τής εποχής επιστημόνων (Χόνδρος, Κτενάς, Ματθαίουπουλος, Άθανασιάδης κ. ά.), διορίζεται Καθηγητής τής Άνοργάνου Χημείας, πρώτος ειδικός Καθηγητής τής, όπως είπα, προσφάτως δημιουργηθείσης ειδικής έδρας. Τήν θέση αυτή διατηρεί επί μιάν είκοσιπενταετιάν μέχρι του 1938, όπότε διά τό προσκαίριον ύποβιβασμού του όριου ηλικίας τών Καθηγητών καταλαμβάνεται άπ' αυτό και άποχωρεί άπό τό Πανεπιστήμιον. Στήν Σχολή και στό Πανεπιστήμιον έγινε δύο φορές Κοσμήτωρ, 1914 - 1915 και 1933 - 1934, και Πρώτανις τό 1924 - 1925. Άπό τήν γενικώτερη πανεπιστημιακή του συμβολή πρέπει νά εξαρθή ή έποπτεία στην άνοικοδόμηση του νέου κτιρίου του Χημείου, γιά τήν όποία μιλήσαμε ήδη, και ή προσπάθεια, που κατέληξε στά 1931 στην ίδρυση τής Πανεπιστημιακής Λέσχης, στην θέση που βρίσκεται και σήμερα, γωνία Άκαδημίας και Ίπποκράτους.

Έξωπανεπιστημιακά ό Ζέγγελης συμμετέσχε σαν εκπρόσωπος τής Σχολής, του Πανεπιστημίου και τής Ελλάδος, σέ πληθώρα Διεθνών Συνεδρίων, και, μετά τόν 1ον Παγκόσμιον Πόλεμον, έξελέγη μόνιμον μέλος τής νεοσύστατης Διεθνούς Ένώσεως τής Χημείας και μέλος του Συμβουλίου της, αντιπροσώπευσε δέ τήν Ελλάδα σέ μεγάλον άριθμόν άπό διασκέψεις, συνέδρια και έορταστικές έκδηλώσεις.

Μετά τόν 1ον Παγκόσμιον Πόλεμον, μαζί με τους συναδέλφους του Σωτηριάδην, Χόνδρον και Πετμεζάν άποστέλλεται άπό τήν Έλληνική Κυβέρνηση στην Άνατολική Μακεδονία γιά τήν συλλογή στοιχείων και τήν διαπίστωση τών όμοιότητων τών Βουλγάρων στην πολύπαθη αυτή περιοχή τής Ελλάδος. Στήν συνέχεια, μαζί με τόν Χόνδρον, περιοδεύουν τήν Γαλλία και εκεί, σέ μεγάλον άριθμόν Πανεπιστημίων, εκθέτουν τής διαπιστώσεις άπό τήν επίτόπιο έρευνα, που, έν τώ μεταξύ, είχαν τυπωθή σέ ένα πολυσέλιδο τόμο.

Άκαδημαϊκός άπό τήν πρώτλην ημέρα τής συστάσεως τής Άκαδημίας Αθηνών (1924 - 1925), έξελέγη Πρόεδρος αυτής τόν επόμενο χρόνο.

Μέ τήν ίδρυση τής Γερουσίας εκλέγεται στά 1929, ως αντιπρόσωπος τών μελών τής Άκαδημίας και τών Καθηγητών τών Πανεπιστημίων και τών άλλων Άνωτάτων Σχολών, Γερουσιαστής και, στην επόμενη συνοδο αυτής, Άντιπρόεδρος και Πρόεδρος τής ειδικής Έπιτροπής τής Παιδείας. Υπό τήν τελευταία του ιδιότητα, αλλά και γενικώτερα άπό τήν γερουσιαστική του θητεία ιδιαίτερα άξιόσημη έργα είναι ή εισηγήση του γιά τόν νέον - τότε - όργανισμό του Πανεπιστημίου, που, μετά τήν κώρωσί του άπετέλεσε τόν βασικόν Πανεπιστημιακόν

νόμον (5343/1932). Ο όργανισμός αυτός, παρά τις έν τώ μεταξύ μάλλον πολυάριθμες τροποποιήσεις, έξακολουθεί νά διέπτη και σήμερα τά Πανεπιστημιακά πράγματα. Είναι περίεργο και άξιοσημείωνον ότι μιλώντας στά 1932 πρώτος ό Ζέγγελης στην Γερουσία - δύο άλλοι εισηγητές ήταν οι έπίσης εκπρόσωποι τών Άνωτάτων Ίδρυμάτων Βασίλειος Αιγινητής και Νικόλαος Πετοάλης—γί' αυτόν τόν όργανισμό άσχολήθηκε με τήν Πανεπιστημιακή αυτοτέλεια, τήν εκλογή τών Καθηγητών, τό οικονομικόν πρόβλημα και τό οικονομικόν πρόγραμμα του Πανεπιστημίου, δηλαδή με τά ίδια ακριβώς θέματα και πράγματα, που και σήμερα, μετά σαράντα και πλέον χρόνια, άπασχολούν τά Πανεπιστήμια και τά Άνώτατα Έκπαιδευτικά Ίδρύματα γενικώτερα.

Τό επιστημονικόν έργον του Ζέγγελη περιλαμβάνει περισσότερες άπό 50 πρωτότυπες έργασίες, δημοσιεύματα γενικά, και διδακτικά βιβλία. Οι έργασίες του άφορούν τήν Άνοργάνου Χημεία, τήν Φυσικοχημεία και τήν Άναλυτική Χημεία. Έντοπίζονται ειδικώτερα στις αντίδράσεις σέ έξόχως ύψηλές θερμοκρασίες, όπως αυτές έπιτυγχάνονται με τήν καύση άργιλίου σέ άτιμόσφαιραν όξυγόνου υπό πείσει, στην κατάλυση, με περαιτέρω ειδικευση στά εύγενή μέταλλα ρόδιον και ρήνιον, τά όποια παρασκευάζει γιά πρώτη φορά σέ κολλοειδή κατάσταση, στην άνίχνευση του άζώτου, τής άμμονίας, του υδραργύρου και τών άλδευδών. Θυσία σ' αυτό τό πειραματικόν έργο του Ζέγγελη και τό μάτι του, που τό έχασε σέ μιάν έκρηξη που σημειώθηκε σέ κάποιο πείραμα του.

Μιά άλλη κατηγορία έργασιών και δημοσιευμάτων άφορά θεωρητικές έννοιες, πολύ πρόσφατες τήν εποχήν εκείνη, που άφορούν τήν χημική συγγένεια, τήν ύλη, τόν κόσμον τών άτόμων, που μόλις τότε άρχίζαμε νά γνωρίζουμε τήν δομή τους, αλλά και τήν ιδέαν του άπειρου κλπ.

Μιά άλλη πάλι κατηγορία άφορά είτε τις φιλοσοφικές δόξασίες τών αρχαίων, γιά τους όποιους έτρεφεν ιδιαίτερη άδυναμία—παράδειγμα και τό θέμα τής διδακτορικής του εργασίας—είτε αρχαιολογικά εύρήματα. Με άφετηρία και άφορμή τήν άνεύρεση δύο περιφώνων άγαλμάτων άπό βρούνζο—του Έφβηου τών Άντικυθέρων στά 1925 και του Δία του Άρτεμιου στά 1928—ό Ζέγγελης άσχολείται με δύο θέματα τής αυτής σημασίας. Άπό τήν μιá πλευρά δηλαδή με τόν τρόπον, με τόν όποιον πρέπει νά έρμηνεύσωμε τόν σχηματισμό τής πατινας στά τόσοσ πολύτιμα δείγματα του αρχαίου βρούνζου, του όποιον προβαίνει και σέ συστηματικήν άνάλυση. Άπό τήν άλλη, που έπρεπε νά είναι άπόρροια τής πρώτης, με τόν καθαρισμό και τήν άπόδοση στόν κοινό θαυμασμό, σέ όσον τό δυνατόν καλύτερα κατάσταση, τών άνευρεθέντων αυτών αρχαιολογικών θησαυρών. Στήν πρώτη περίπτωση άντικρούει ή ύποστηρίζει παλαιότερες θεωρίες και διατυπώνει δικές του άπόψεις, τις όποιες και στηρίζει. Στήν δεύτερη, έν γνώσει τής τεραστίας εύθύνης τήν όποιαν έπωμίζεται άπέναντι στην Τέχνη, τήν Ίστορία και τήν Ελλάδα, και σ' όλόκληρο τόν κόσμο κατεργάζεται ήλεκτρολυτικά τά άγάλματα αυτά, που τόσοσ είχαν ύποφέρει άπό τήν επίδραση του χρόνου και του περιβάλλοντος, γιά νά τά παραδώσει, όσον τό δυνατόν πιο όμοια με τήν παλιά τους ώραότητα, στόν σύγχρονον θαυμασμό. Τά άποτελέσματα ήταν ιδιαίτερα έπιτυχή.

Μιά άλλη άκόμη σειρά άπό έργασίες, δημοσιεύσεις και μελέτες άφορούν τόσο τις νεώτερες και σύγχρονες—τότε—θεωρίες και έννοιες τής Χημείας, όσο και θέματα, που άφορούν τήν κλασικήν Άρχαιότητα—έκτός άπό τους βρούνζους, γιά τους όποιους μιλήσαμε—όπως τά μέταλλα τών σφραγίδων και οι πάπυροι, αλλά και μεταγενέστερα, όπως ή κρητοακίς, τό πρώτον κατά Ζέγγελην θερμόμετρον τών αρχαίων και τών άλλχημιστικών χρόνων, τό ύγρόν ή Έλληνικόν πύρ τών Βυζαντινών κ. ά. Άπό όλα αυτά καταφαίνεται όχι μόνον τό γεγονός ότι ό Ζέγγελης ήταν τελείως ένημερος γιά τις σύγχρονες έξελίξεις τής επιστήμης του, αλλά και ή βαθεία γνώση τών αρχαίων φιλοσόφων και τών αρχαίων συγγραφέων, τών όποιων τά κείμενα χρησιμοποεί πολύ συχνά στά δημοσιεύματα του.

Κί' όμως ό Ζέγγελης, παρά τήν σαφή κλίση του προς τήν θεωρία και τήν άγάπη τών τών τών φιλοσοφία, δέν παραγνωρίζει καθόλου τήν σημασία τής Τεχνολογίας ή, άν προτιμάτε, τής Χημείας στην Τεχνολογία και λείε στά 1928 σέ πανηγυρική συνεδρίαση τής Άκαδημίας: «Η Χημεία είναι ή ιδεώδης οικονομική του φυσικού πλούτου». Και πάλι στόν ίδιο πανηγυρικό: «Πάσα βιομηχανία είναι όλίγον ή πολύ ή καθ' όλοκληρίαν

Χημική». Άλλες του μελέτες τέλος άφορούν τούς έλληνικούς λιγνίτες, ή άξιοποίηση τών όποιών έπετεύχθη στις ήμέρες μας.

Τέλος τά διδακτικά του βιβλία περιλαμβάνουν Στοιχεία Μετάλλουργίας (1902), άπό τήν έποχήν τής καθηγεσίας του στο Πολυτεχνείον, 'Οργανική Χημεία, τόμος 1ος (1908), άπό τήν έποχήν πού ήταν Καθηγητής τής Γενικής Χημείας στο Πανεπιστήμιο, άλλα κυρίως τήν 'Ανόργανον Χημείαν, πού κυκλοφόρησε για πρώτη φορά στό 1905 και έπειτα, σέ πολλές εκδόσεις, μέχρι τό 1938. Συγχρονιζόμενη συνεχώς και ενημερούμενη σέ ό,τι άφορά τīs νέες κατακτήσεις και προόδους τής 'Επιστήμης άποτέλεσε, για πολλές δεκαετηρίδες, τό μοναδικό ελληνικό βοήθημα σχετικά μέ τήν 'Ανόργανο Χημεία για σπουδαστές και έπιστήμονες. 'Η 'Ανόργανος Χημεία του περιελάμβανε και αρκετά στοιχεία Φυσικοχημείας, μίς έδρας, άπό τήν όποίαν ξεκίνησεν ό Ζέγγελης τήν καθηγητική του σταδιοδρομία στο Πανεπιστήμιο, πού όμως τά έπόμεια 20 και πλέον χρόνια ως τό 1930 έμεινεν ουσιαστικά κενή, άν εξαιρέσει κανείς τήν σύντομο περίοδο τής Καθηγεσίας του Δημητρίου Τσακαλώτου, πού σφραγίστηκε μέ τό τραγικό του τέλος.

Σέ προχωρημένη ηλικία ό Ζέγγελης αφήνει ήμερα τόν πρόσκαιρον αυτόν κόσμον στό 1957.

* *

'Ο Γεώργιος Θεοδώρου Ματθαίουπουλος, γιός άξιωματικού πού καταγότανε άπό τήν 'Αρκαδία, γεννήθηκε στόν Πειραιά στό 1873. Τό 1888 είναι ήδη φοιτητής τής Φιλοσοφικής Σχολής στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών, στο Φυσικό Τμήμα φυσικά. 'Αφού τελείωσε τīs σπουδές του φεύγει για τήν 'Ελβετία κι' εκεί, έπειτα άπό διαγωνισμό, έγγράφεται και φοιτά στο 'Όμοσπονδιακό Πολυτεχνείον τής Ζυρίχης. Μαθητής τών διασήμων χημικών τής έποχής του, του Hantzsch, του Lunge και του Heumann, μαθητής και βοηθός του έπίσης διάσημου Treadwell παίρνει τό δίπλωμα του τού χημικού—μηχανικού στό 1895 και τό διδακτορικό του στό 1896.

Γυρίζοντας στην 'Ελλάδα, μέ τά τόσα για τήν έποχήν του προσόντα—δυσό πτυχία και τό διδακτορικό—κι' άφού άρνήθηκε θέσεις πού του προσφέρθηκαν στο έξωτερικό, μοιράζει τήν δραστηριότητά του άνάμεσα στην Πανεπιστημιακή σταδιοδρομία και στην Βιομηχανία. 'Ετσι, σέ ό,τι άφορά τήν τελευταία, ό Ματθαίουπουλος ύπηρετεί για μιá δεκαετία Διευθυντής τής 'Εταιρείας Χημικών Προϊόντων, ενών παράλληλα συμμετέχει ενεργώς στην και τότε προσπάθεια για τήν ίδρυση χημικής βιομηχανίας στην 'Ελλάδα. 'Ετσι δημιουργεί βιομηχανία άμυλοσιροπίου στό 1897, διεισάνθρακος τόν έπόμεινο χρόνο και τέλος άνθρακασβεστίου, μέ άπώτερο σκοπό νά φωτίσει μέ άκετυλένιο, άστυλινη, τό 'Αργίτιο. Οι βιομηχανικές του αυτές προσπάθειες, πραγματικά πρωτοποριακές, δέν είχαν, εύτυχώς ή δυστυχώς, τήν ανάλογη έπιτυχία. Δυστυχώς φυσικά για τόν ίδιον, εύτυχώς γιατί μέ τήν άπτυχία του στην βιομηχανία τόν κέρδισεν ολοκληρωτικά ή Πανεπιστημιακή σταδιοδρομία. Τώρα γιατί άπέτυχαν οι βιομηχανικές αυτές προσπάθειες του Ματθαίουπουλου δέν μπορούμε σήμερα νά τό ξέρουμε άκριβώς. 'Ισως γιατί δέν βρήκε άπό τούς χρηματοδότες και τούς έπιχειρηματίες βιομηχάνους τήν πρέπουσα κατανόηση. 'Ισως για λόγους καθαρά δασμολογικούς. 'Ισως τέλος γιατί ή 'Ελλάδα τής έποχής δέν ήταν άκόμη ώριμη για μιá σοβαρότερη βιομηχανική προσπάθεια. Κι' όμως όλες αυτές οι βιομηχανίες πού σκέφθηκε, σχεδίασε και ίδρυσεν ό Ματθαίουπουλος ήταν νέες για τήν 'Ελλάδα και άφορούσαν είτε ελληνικές πρώτες ύλες, άμυλοσιρόπι, είτε προϊόντα χρήσιμα και άπαραίτητα για άλλους ελληνικούς βιομηχανικούς κλάδους, όπως ό διθειόνθραξ για τήν πυρηνειαοουργία. 'Ετσι ή βιομηχανική του σταδιοδρομία τερματίζεται άδοξα μέ τήν άλλαγή του αιώνα. Κι' όμως ό Ματθαίουπουλος εξακολουθεί νά βλέπει τήν Χημεία άναπόσπαστα συνδεδεμένη μέ τήν Τεχνολογία. Κι' έτσι πολύ άργότερα, στό 1913, Καθηγητής πλέον τής 'Οργανικής Χημείας, λέγει στόν έναρκτήριο του λόγο—και πρέπει νά τονισθή πώς τήν έποχήν εκείνη ή έναρκτήριος λόγος άποτελούσε, πολύ περισσότερο άπό σήμερα, τό έπιστημονικό πιστεύω του όμιλητή—λέγει λοιπόν επί λέξει ό Ματθαίουπουλος: «Τού Χημικού ό κληρος είναι ή τάσις αυτού προς έκμετάλλευσιν τών ύπό τής Φύσεως είν τών Πατρίδα αυτού δοθέντων υλικών, διά τής τιαυτήσ δ' αυτού δράσεως καθορίζεται ή θέσις αυτού εν τώ κοινωνικώ και τώ έπιστημονικώ βίω».

Στό άλλο σκέλος τής δραστηριότητάς του, τό Πανεπιστημιακό, στάθηκε ό Ματθαίουπουλος και, τολμά νά πώ, μαζί του και ή Χημεία τής 'Ελλάδος, πολύ τυχερώτερος. Τό 1898 διορίζεται, για μικρό διάστημα, άναπληρωτής—έπιμελητής στο 'Εργαστήριον Γενικής Χημείας τού Χρηστομάνου, λίγο άργότερα μεταπηδά στην μονιμώτερη θέση του έπιμελητή στο 'Εργαστήριον Παθολογικής 'Ανατομίας. Σ' αυτήν τήν θέση μένει ως τά 1912, άφού εν τώ μεταξύ στό 1905 είχαν έκλεγη και διορισθή 'Υφηγητής τής Γενικής Χημείας. 'Από τήν θέση του έπιμελητή τής Παθολογικής 'Ανατομίας διδάσκει Φυσιολογική Χημεία και Χημείαν τών ούρων, πρωτοπόρος και στο σημείον αυτό τών σημερινών Βιοχημικών ή Κλινικών Χημικών, τούλάχιστον για ένα μέρος τής άρμοδιότητάς των. Στά 1912 διορίζεται Καθηγητής τής 'Οργανικής Χημείας, στην μόλις τότε δημιουργηθείσαν έδρα, ό πρώτος ειδικός Καθηγητής τής 'Οργανικής Χημείας στην 'Ελλάδα και τήν έδρα του αυτήν διατηρεί μέχρι του 1938, για 25 χρόνια, όποτε διά του προσκαιρου ύποβιβασμού τού όριου ηλικίας τών Καθηγητών έξέρχεται άπό τό Πανεπιστήμιο σέ ηλικία άκριβώς 65 έτών.

Για τό ξαναγυρίσωμε όμως στό 1912 ταυτόχρονα μέ τόν διορισμό του ως Καθηγητού ό Ματθαίουπουλος όρίζεται και ύποδιευθυντής—διευθυντής ό Ζέγγελης—του μοναδικού 'Εργαστηρίου τής Γενικής Χημείας. Λίγο άργότερα έπιτυγχάνει τήν ίδρυση του 'Εργαστηρίου 'Οργανικής Χημείας—κι' αυτού φυσικά για πρώτη φορά στην 'Ελλάδα—του όποίου άναλαμβάνει τήν διεύθυνση, ενών άπό τό 'Εργαστήριον τής Γενικής Χημείας δημιουργείται τό 'Εργαστήριον τής 'Ανοργάνου Χημείας, μέ Διευθυντήν τόν Ζέγγελην.

'Εκτός άπό τήν 'Οργανική Χημεία, κατά τήν διάρκεια τής θητείας του ως Καθηγητού ό Ματθαίουπουλος δίδαξε και στοιχεία Χημείας Τροφίμων και 'Οργανικής Χημικής Τεχνολογίας, πριν άπό τήν ίδρυση τών αντίστοιχων έδρών, καθώς και για άρκετό διάστημα τά μαθήματα τών κενών έδρών τής Γενικής Βοτανικής και τής Φαρμακευτικής Χημείας.

Στήν Σχολή και στο Πανεπιστήμιο έγινε Κοσμήτωρ (1919-1920) και Πρύτανης (1928-1929). Εύτύχησε κατά τό διάστημα τής Πρυτανείας του αυτής νά θεμελιώσει τό πρωτοφανές για τήν έποχή συγκρότημα τών 'Εργαστηρίων τής 'Ιατρικής Σχολής στο Γουδί. Για πολλά χρόνια διετέλεσε μέλος και Πρόεδρος του Οικονομικού Συμβουλίου του Πανεπιστημίου 'Αθηνών.

'Ιδιαίτερα άξιόλογη είναι όμως και ή έξωπανεπιστημιακή δράση του Ματθαίουπουλου. Μέλος του 'Ιατροσυνεδρίου—του σημερινού 'Ανωτάτου 'Υγειονομικού Συμβουλίου—για 25 και πλέον χρόνια (1913-1938), έθεσε τīs βάσεις του χημικού έλέγχου τών κυκλοφορούντων φαρμάκων. Μέλος τής 'Επιτροπής Συντάξεως τής 'Ελληνικής Φαρμακοποιίας II, άπό τήν όποίαν όμως απέχωρησε γρήγορα λόγω διαφωνιών. Πρόεδρος τής Φυσιολογικής 'Εταιρείας (1904-1912) και έκδότης του 'Δελτίου τής Φυσιολογικής 'Εταιρείας». 'Από τήν θέση αυτή, χάρις σέ μακροχρόνιες προσπάθειες έπέτυχε τήν εισαγωγή του θεσμού τών τελεωνειακών χημικών και τήν έπάνδρωσή του, καθώς και τήν εισαγωγή τής Χημείας ως μαθήματος τών τελευταίων τάξεων του Γυμνασίου και τόν διορισμό σέ θέσεις 'Επιθεωρητών τής Μέσης 'Εκπαίδευσως και Φυσικών. Πρόεδρος τής 'Ενώσεως 'Ελλήνων Χημικών στό 1924-1925 και στό 1926-1929. Και, για σαράντα ολόκληρα χρόνια, Πρόεδρος του 'Ομίλου 'Εκδρομών, τόν όποιον έδημιούργησεν ό ίδιος. Τό πρώτον ώργανωμένο αυτό φυσιολατρικό και έκδρομικό σωματείο τής 'Ελλάδος έχει στο ένεργητικό του μιá σειρά άπό έκδρομές στο έσωτερικό και τό έξωτερικό, καθώς και τήν χωρογράφηση πολλών περιοχών τής Πατρίδας μας.

Πολύ ένωρίς ή προσοχή του Ματθαίουπουλου στράφηκε στό τρόφιμα, για τά όποια ή νοθεία τήν έποχήν εκείνη ήταν ή συνηθισμένη κατάσταση. Νοθευμένα ή άλλοιωμένα όμως τρόφιμα άποτελούσαν μεγάλην κίνδυνον κι' αυτό άνεξάρτητα άπό τήν οικονομική ζημία τού καταναλωτικού κοινού. 'Αντιπρόσωπος τής 'Ελλάδος στό διεθνή συνέδρια τής Γενετής (1908) και του Παρισίου (1909), αντιπρόεδρος σ' αυτά και πρόεδρος ειδικού τμήματος, θέτι για στόχον του τήν δημιουργίαν ειδικών έργαστηρίων για τήν πάταξη τής νοθείας. 'Η προσπάθειά του άργεί νά καρποφορήσει, όμως τό 1920 ίδρύεται τό Κεντρικόν Χημικόν 'Εργαστήριον του 'Υπουργείου τών 'Εσωτερικών, πού ίσως άκόμη άρκετά νά τό θυμούνται στην όδον Σόλωνος 17, σάν πρώτο συστηματικό άγοραστικό έρ-

γαστήριο της χώρας μας. Γρήγορα άποκτά παραρτήματα στον Πειραιά, στην Θεσσαλονίκη, στην Πάτρα και στην Κέρκυρα. Προοπτική είναι να ιδρυθούν παραρτήματα σε όλες τις πρωτεύουσες των νομών της χώρας. Η προσπάθεια όμως δεν ολοκληρώθηκε και το Κεντρικόν Χημικόν Έργαστήριον καταργήθηκε στα 1929, μετά την ένοποιήση των χημικών υπηρεσιών του Κράτους και την δημιουργίαν του Γενικού Χημείου, που υπάγεται στο Υπουργείον Οικονομικών. Ο άγορανομικός όμως έλεγχος παραμένει σαν ένας από τους πιό σπουδαίους και πιό πολυάσχολους κλάδους του Γενικού Χημείου του Κράτους.

Ο άγώνας του Ματθαίουπουλου προς την κατεύθυνση των τροφίμων, που βάστηξε μιὰ είκοσαετία και πλέον, δεν περιωρίστηκε στον άγορανομικό έλεγχο των τροφίμων και στην πάταξη της νοθείας. Προϋπόθεση άλλωστε για τὸ τελευταίον ήταν να γνωρίζωμε την ακριβή σύσταση των ελληνικών τροφίμων. Για τὸν σκοπὸν αὐτὸ μιὰ σειρά από βασικά ελληνικά τρόφιμα, όπως τὰ έλαια και οί έλιές, τὸ γάλα και τὸ βούτυρον, ὁ τοματοπολτός, τυπικά ελληνικά τρόφιμα τῆς ζαχαροπλαστικής —χαλβάς, λουκούμι κ.ά.—μελετώνται από τὸν Ματθαίουπουλο και τὸς συνεργάτες του.

Ίσως στὸ σημεῖον αὐτὸ να πρέπει να αναφερθῶν δυὸ περιπτώσεις περὶ τοῦ πῶς αντιμετώπιζεν ὁ Ματθαίουπουλος τὰ ζητήματα τῆς νοθείας, ἔστω κι' ἂν σε σημαντικό μέρος τοῦ ἀκρατηρίου εἶναι γνωστές. Κι' αὐτὸ γιατί παρουσιάζουν ἀνάγλυψη τὴν νοσοτροπία τοῦ Ματθαίουπουλου ἄπειναντι στὴν νοθεία και στοὺς νοθευτές.

Τὸ πρώτὸ σημεῖο εἶναι ἡ μακροχρόνια διαμάχη του με τοὺς γαλακτοπαραγωγούς τῆς ἐποχῆς, γράφε καλύτερα γαλατάδες, σε δ,τι ἀφορὰ τὴν περιεκτικότητα τοῦ γάλακτος σε λίπος. Τὸ γάλα, τὸ βασικὸ αὐτὸ τρόφιμον τῆς νεαρῆς και τῆς προχωρημένης ἡλικίας, εἶναι ταυτόχρονα και τὸ πιὸ εὐκολοῦθευτο. Τὸ να τὸ ἀραιώσωμε με νερὸ δὲν ἀπαιτοῦσε ειδικῆς γνώσεις. Τὸ να τοῦ ἀφαιρέσωμε τὸ λίπος, τὸ βούτυρο, εἶναι κάτι ποῦ εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὴν Ἀρχαιότητα. Πιὸ ἐπιστημονικὴ νοθεία να τὸ νερώσωμε και να τὸ ἀποβουτυρώσωμε ταυτόχρονα, ὁπότε τὴν νοθεία δὲν τὴν δείχνει τὸ γράδο, ποῦ χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀγορανομοὶ χωροφύλακες τῆς ἐποχῆς, μετρώντας τὸ εἰδικὸ βάρος. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνη λοιπὸν γάλα με περιεκτικότητά σε λίπος 2,6 ο) ἔθεωρετὸ ἀγνόν. Ὅμως ὁ Ματθαίουπουλος ἐξετάζει μιὰ μεγάλη σειρά ἀπὸ αὐθεντικά, ἀγνά δείγματα και βρίσκει ὅτι τὸ γάλα, χωρὶς νοθεία, περιέχει μέχρι και 4 ο) λίπος. Ἐτσι ὑποστηρίζει ὅτι γάλα με λίπος κάτω τοῦ 3,5 ο) πρέπει να θεωρεῖται νοθευμένο. Οἱ παραγωγοὶ ὑποστήριζαν, ὅτι οἱ ἀγελάδες δὲν μποροῦν να παραγάγουν γάλα με τέτοια περιεκτικότητά σε λίπος. Ἡ ἀπάντησή του ἦταν: «Θά συνηθίσουν», οἱ ἀγελάδες φυσικά. Και ἡ περιεκτικότης εἰς λίπος ὥριστηκε στα 3,5 ο)ο.

Τὸ ἄλλο σημεῖον ἀποτελεῖ, κατὰ κάποιον τρόπον, τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ματθαίουπουλου ἀπέναντι στὴ νοθεία και τοὺς νοθευτές. Ἐγραφε στα 1921 στα πρώτα Πειραγμένα τοῦ Κεντρικοῦ Χημικοῦ Ἐργαστηρίου, ποῦ, ὅπως ἀναφέραμε, εἶχεν ἰδρυθῆ πρὶν ἕνα χρόνο, καρπὸς μιᾶς μακροχρόνιας προσπάθειάς του ἐναντίον τῆς νοθείας: «Ὁ παραγωγὸς και ὁ ἔμπορος, ὅστις θὰ μᾶθῃ να βελτιώνη τὰ προϊόντα του και να ἀποφεύγη τὴν νοθείαν αὐτῶν, θὰ ἐθισθῆ να εἶναι ἠθικώτερος και εἰς τὰς λοιπὰς αὐτοῦ συναλλαγὰς και εἰς τὸν βίον του γενικώτερον». Και τὸ πιστεῦεν αὐτὸ. Σε ἄλλη τέλος περιπτωση, ὅταν ἡ νοθεία ἀρχισε να γίνεται κατὰ τοὺς κανόνες τῆς ἐπιστήμης, ἔκανε τὴν μεταγχολικὴ διαπίστωση «ὅτι ἡ Χημεία τῆς νοθείας προηγείται τῆς Χημείας τοῦ ἔλεγχου».

Μιὰ ἀπὸ τὶς βασικῆς προσφορῆς τοῦ Ματθαίουπουλου στὴν Χημεία και στοὺς Ἑλληνες Χημικοὺς εἶναι ἡ διαμόρφωση και καθιέρωση τῆς Ἑλληνικῆς Χημικῆς Ὀνοματολογίας. Γενικὴ ἀσάφεια και βασικὰ ἔλλειψη κανόνων, σε διεθνῆ κλίμακα, ἐπικρατοῦσε μέχρι τὸ τέλος σχεδὸν τοῦ περασμένου αἰῶνα, γενικὰ στὴν ὀνοματολογία τῆς Χημείας και εἰδικὰ περισσότερο τῆς Ὀργανικῆς. Στὴν Ἑλλάδα ὅμως ἡ κατάσταση ἦταν πολὺ χειρότερα, ἀποτέλεσμα κυρίως τῆς ἐπιμονῆς τῶν παλαιότερων χημικῶν να χρησιμοποιοῦν μόνον Ἑλληνικοὺς ὄρους, προερχόμενους ἀπὸ ἑλληνικῆς λέξεως, ὄχι πάντοτε τὶς ὀρθές. Ἄτυχῆς ἐπίδειξις κακῶς ἐννοουμένου πατριωτισμοῦ; Ἄτυχέστερη μισαλλοδοξία; Σε ὁποιαδήποτε περιπτώσει, ἀποτέλεσμα ἀτυχέστατον. Και ἐνῶ ὅλοι διαπιστώνουν τὴν ἀνεπάρκεια και τὰ σφάλματα τῆς χημικῆς ὀρολογίας, κανεὶς δὲν καταπιάνεται με τὸ

να τὴν διορθῶση και να τὴν διαμορφώση. Γράφει, πολλὰ χρόνια πρὶν, ὁ Χρηστομάνος στὴν Ὀργανικὴ του Χημείαν —και μάλιστα στα πρώτα κι' ὄλας κεφάλαια —ἀντιμετωπίζοντας ἀνυπερβλητῆς δυσκολίες στὴν ἀπόδοση τῆς χημικῆς ὀρολογίας: «Εὐκολοὶ εἶναι τὸ σκόπτειν τὰς τοιαύτας προσπάθειάς» ἄς ἔλθῃ ἄλλος να εὕρῃ καταλληλοτέρας ὀνομασίας. . . θεαρεστότερον ἔργον δὲν εἶναι δυνατὸν να ἐπιχειρηθῆ». Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς καταστάσεως ἦταν ἡ τελεία ἀσυνέπεια τῆς χρησιμοποιουμένης ὀνοματολογίας, οἱ συχνοὶ βαρβαρισμοὶ και, ποῦ εἶναι και τὸ σπουδαιότερον, ὁ πλήρης διαφορισμὸς τῆς ἑλληνικῆς χημικῆς ὀνοματολογίας ἀπὸ τὴν διεθνῆ, ἡ ὁποία ἴδιως ἔπειτα ἀπὸ τὰ Συνέδρια τοῦ Παρισίου και τῆς Γενεύης, διαμορφωνότανε συνεχῶς ἐπάνω σε ἐπιστημονικώτερες βάσεις. Και τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα ὄλης αὐτῆς τῆς καταστάσεως, ὅπως τὴν βρῆκε διαμορφωμένην ἡδὲ ὁ Ματθαίουπουλος: ὁ σπουδαστῆς ἡ ὁ ἐπιστήμων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅπου ἡ ἑλληνικὴ χημικὴ βιβλιογραφία, ποῦ και σήμερα εἶναι πτωχῆ, ἦταν ἀνύπαρκτη, να μὴ εἶναι σε θέση να χρησιμοποιήσῃ τὴν ξενόγλωσση, ἐκτός ἂν ξαναμάθαιναν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ὀνόματα τῶν χημικῶν ἐνώσεων και τῶν τάξεων αὐτῶν ποῦ γνωρίζε. Με γνώμονα αὐτῆς τῆς διαπιστώσεως, με στόχο τὴν διορθῶση τῶν κακῶς κειμένων και με τὴν βοήθεια και τὴν ἐγκριση τοῦ κορυφαίου γλωσσολόγου Γεωργίου Χατζηδᾶκη και τοῦ ἐπίσης κορυφαίου φιλόλογου Ἀνδρέα Σκια ἐπεξεργάστηκε ὁ Ματθαίουπουλος ἑλληνικὴ χημικὴ ὀνοματολογία, ποῦ βασίζεται στὴν διεθνῆ, με κάποια ἑλαφρά προτίμησι στὴν Γερμανικὴ ἀπόδοσή της. Τὸ τελευταῖον εἶναι εὐεξήγητο, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ἦταν ἐπιστήμονας τῆς Γερμανικῆς Σχολῆς και συνεπῶς ἐπηρεασμένος ἀπ' αὐτὴν και ἡ Γερμανία, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ὁ ἀναμφισβήτητος πρωτοπόρος στὴν Χημεία. Τὸ σύνολον τῶν προτάσεων του ἐξέδωσαν ὁ Ματθαίουπουλος σε πολυσέλιδον τεῦχος, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἑλληνικὴ Χημικὴ Ὀνοματολογία και εἰδικῶς τῶν ὀργανικῶν ἐνώσεων». Και ἡ μὲν χημικὴ ὀνοματολογία, ποῦ ἀφορᾶ τὴν Ὀργανικὴ Χημεία και ποῦ ἄλλωστε ἦταν ἡ βασικὴ ἐπίδωξη τοῦ Ματθαίουπουλου, ἐπεκράτησε, με μικρῆς ἀργότερα βελτιώσεις, πέρα ὅς πέρα στὴν Ἑλλάδα, ἀφοῦ και ὁ Ζέγγελης, ἕνας ἀπὸ τοὺς τελευταίους πιστοὺς τῆς παληᾶς, δέχτηκε στα τελευταία χρόνια τῆς καθηγεσίας του τὴν καινούργια. Ἐτσι κανεὶς δὲν μιλάει σήμερα για τὰ παχέα ὄξέα, τὰ πνεύματα, τὴν ὀξὴν και τὸ χλωριούχον μεθύλον, ἀλλὰ για τὰ λιπαρὰ ὄξέα, τὶς ἀλκοολες, τὴν ἀκετόνη και τὸ μεθυλοχλωρίδιον. Δὲν εἶχε τὴν ἴδια τύχη ἡ ὀνοματολογία τῶν ἀνοργάνων ἐνώσεων. Ἐτσι σχεδὸν κανεὶς δὲν μιλάει σήμερα π. χ. για τὸ νάτριοχλωρίδιον, μιὰ για τὸ χλωριούχον νάτριον. Ἰσως μιὰ ἐπιστημονικὴ διαίσθησι αὐτῶν ποῦ χρησιμοποιήσαν τὴν ὀνοματολογία να θέλησε να ξεχωρίση τὸν ὀμοιοπολικὸ δεσμὸ τοῦ μεθυλοχλωριδίου ἀπὸ τὸν ἑτεροπολικὸ τοῦ χλωριούχου νάτριου. Ἰσως. . . Ἰσως ἂν και προσωπικὰ δὲν τὸ πιστεῦω. Θά ἦταν, ὅπως λένε και οἱ Γερμανοὶ, zu schön um wahr zu sein —πολὺ ὠραῖο για να εἶναι ἀληθινὸ.

Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον του, 30 και πλέον δημοσιεύσεις, ἐργασίες, μονογραφίες και διδακτικὰ βιβλία, ἀντικατοπτρίζει τὴν πολυμέρεια τοῦ Ματθαίουπουλου. Πέραν ἀπὸ τὶς καθαρὰ ὀργανικῆς ἐργασίες, ποῦ ἀφοροῦν τὶς ἀ-ἀλογουμένες κετοξίμες, τὴν καζείνη (τυρίνη τὴν λέγει τότε) και τὸν προσδιορισμὸν τοῦ χημικοῦ τῆς ἰσοδυναμίου και τὸ ἀκετουλοσουλφίδιον, ὑπάρχει μιὰ σειρά ἀπὸ ἐργασίες ποῦ σχετίζεται με τὰ τρόφιμα και ἰδιαίτερα τὴν σύσταση τῶν ἑλληνικῶν τροφίμων, για τὴν ὁποίαν μιλήσαμε ἤδη. Κοντὰ στα ἔλαια και τὶς ἑλῆς, τὸ γάλα και τὸ βούτυρο, τὸν τοματοπολτὸ και ὠρισμένα ζαχαρώδη προϊόντα θὰ πρέπει να προσθέσωμε τὰ ἑλληνικὰ γλεύκη. Πραγματικὰ ὁ Ματθαίουπουλος μελέτησε, τὴν περίοδο 1923 - 1927 τὰ γλεύκη τῆς Ἀττικῆς, τῆς Βοιωτίας και τῆς Εὐβοίας, θεωρώντας, πολὺ σωστά, τὴν γνώση τῆς ἀκριβοῦς συστάσεως τῶν γλευκῶν ὡς τὴν πρώτη και ἀπαραίτητη προϋπόθεση για τὴν μελλοντικὴ τυποποίηση τῶν ἑλληνικῶν κρασιῶν. Ἀσχολήθηκε ἀκόμα με τὸν πιτυροῦχον ἄρτον και τὰ πλεονεκτήματα του και μειονεκτήματά του ἀπέναντι στὸν λευκὸ.

Ἀνάμεσα στα διδακτικὰ του βιβλία θὰ πρέπει να αναφερθῶν ἡ «Ἀνάλυσις τῶν ὠρων μετ' εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Ἀναλυτικὴν Χημείαν». Τὸ βιβλίον αὐτὸ, ποῦ ἀποτέλεσε και τὴν ἐπὶ ὕψους διατριβὴν του, ἦταν πρωτοπορικὸ για τὴν ἐποχὴ του (1905) και δὲν ἦταν μόνον διδακτικὸ βιβλίον, ἀλλὰ περιείχε και πολλὰ πρωτότυπα στοιχεῖα ἀπὸ ἴδιες ἐρευνες. Ὁ ἴος

τόμος μιᾶς ἐκτεταμένης Ὀργανικῆς Χημείας, πού περιελάμβανε τὶς ἀκυκλῆς ἐνώσεις (ὁ 2ος μὲ τὶς κυκλικές, ἂν καὶ γραμμένοι, δὲν τυπώθηκε ποτέ). Καὶ τέλος ἡ Ἐπιτομὴ Ὀργανικῆς Χημείας, πού κυκλοφόρησε, ἀνάμεσα στὰ 1923 καὶ τὰ 1936 σὲ πολλές ἐκδόσεις καὶ πού, ὅπως στὴν περίπτωσή τῆς Ἀνοργάνου Χημείας τοῦ Ζέγγελη, ἀπέτελεσε γιὰ μιὰ δεκαπενταετία καθηγεσίας τοῦ Ματθαίουπουλου καὶ γιὰ δέκα χρόνια ἀργότερα, τὸ μοναδικὸ ἑλληνικὸ βοήθημα τῶν φοιτητῶν καὶ τῶν ἐπιστημόνων τῆς ἐποχῆς.

Σὲ προχωρημένη ἡλικία, ἕνα χρόνο μετὰ τὸν Ζέγγελη, ὁ Ματθαίουπουλος ἀπέθανε στὰ 1958.

* * *

Αὐτὴ εἶναι, σὲ μεγάλη συντομία—ὅσο τὰ χρονικὰ ὄρια μιᾶς διαλέξεως μποροῦσαν νὰ μᾶς ἐπιτρέψουν—ἡ σκιαγράφηση τοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ τοῦ ἄλλου ἔργου τοῦ Ζέγγελη καὶ τοῦ Ματθαίουπουλου.

Οἱ δύο ἥρωες τῆς ἀποψινῆς μας ὁμιλίας—πού τὰ ὀνόματά τους ὄχι μόνον στὴν σημερινή μας διάλεξη ἀναφέρονται μαζί—καὶ πού ἴσως θὰ ἐνοιωθε κανεὶς τὴν ἐπιθυμία νὰ τοὺς ὀνομάσῃ Διοσκούρους τῆς Χημείας στὴν σύγχρονη Ἑλλάδα—παρουσιάζουν μεταξύ των πολὺ ὀλίγες ὁμοιότητες καὶ πολὺ περισσότερες διαφορές. Καὶ γι' αὐτὸ ἀλληλοσυμπληρώνονται—εἶναι παραπληρωματικὸ ἢ ἔλεγα. Ὅχι παράλληλοι, ὄχι βίοι παράλληλοι, ἀφοῦ ὅλη τους ἡ ζωὴ καὶ ὅλο τους τὸ ἔργο, ἂν καὶ τόσο διαφορετικὸ, ὅπως εἶδαμε, ἔτειναν σ' ἕνα στόχο, σ' ἕνα σημεῖο. Τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν πρόοδο τῆς Χημείας καὶ τῶν Χημικῶν στὴν Ἑλλάδα. Καὶ οἱ παράλληλες γραμμές—οἱ παράλληλοι βίοι—δὲν συμπίπτουν, ὅπως θὰ πρέπει νὰ θυμόμαστε ἀπὸ τὴν Γεωμετρία τοῦ Γυμνασίου, σ' ἕνα, τὸ αὐτὸ σημεῖο.

Ἰσως νὰ συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς ἥρωες μας—τὸν Ζέγγελη καὶ τὸν Ματθαίουπουλο—ὅ,τι καὶ μὲ τὰ στοιχεῖα, πού ἀποτελοῦν, κατὰ κάποιον τρόπο, τὸ σῆμα κατατεθῆν στοὺς ἐπιστημονικοὺς των κλάδους: τὸ πυρίτιον, γιὰ τὶς ἀνόργανες ἐνώσεις, τὸν ἄνθρακα, γιὰ τὶς ὀργανικές—ἢ, ἂν προτιμάτε καὶ γιὰ νὰ μὴ ξεχνῶμε τὴν χημικὴ ἱεραρχία, πού ἐκδηλώνεται μὲ τοὺς ἀτομικοὺς ἀριθμοὺς, τὸν ἄνθρακα καὶ τὸ πυρίτιον. Μαθαίναμε, ἐγὼ τοῦλάχιστον ἔτσι ἔμαθα ἀπὸ τὰ φοιτητικὰ θρανία, πὼς εἶναι δύο στοιχεῖα μὲ πολλὰς ὁμοιότητες. Σήμερα ὅμως ἔχω τελείως διαφορετικὴ γνώμη. Δὲν εἶναι οἱ ὁμοιότητες οἱ πολλὰς, ἀλλὰ οἱ διαφορές. Γιατὶ ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν διάδοσή τους στὸν κόσμον—πυρίτιον 25,7 ο.ο., ἄνθραξ 0,09ο.ο.—καὶ περνώντας στὶς τὸσες ἄλλες, διαφορετικὲς, ἰδιότητες των—ἀναλογιστῆτε μόνον τὶς κολοσσιαῖες διαφορές πού χωρίζουν τὸ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος καὶ τὸ διοξειδίου τοῦ πυριτίου, τὰ ὁποῖα τυπικῶς εἶναι τὸσον ὁμοία—φοβᾶμαι πὼς ἡ ὁμοιότης τοῦ ἄνθρακος καὶ τοῦ πυριτίου περιορίζεται στὴν τετρασθενεία τους καὶ στὴν στέγησή τους στὴ ἴδια 4η κατακόρυφη στήλη τοῦ περιοδικοῦ συστήματος.... Ἔτσι καὶ μὲ τὸν Ζέγγελην καὶ τὸν Ματθαίουπουλο.

Ἄς δοῦμε πρῶτα τὶς λίγες ὁμοιότητες. Κοινὴ καταγωγή, ἀρκαδική—ἔστω κι' ἂν καὶ οἱ δύο γεννήθηκαν μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία—πού ἐγκαινιάζει μιὰ ἀξιοσημείωτη σειρά ἀπὸ καθηγητῆς τῆς Χημείας Ἀρκάδες ἢ ἀρκαδικῆς καταγωγῆς: Ζέγγελης, Ματθαίουπουλος, Καραντάσης, Ζέρβας, Καββασιάδης, Βέης, Χριστόπουλος, Ἀναγνωστόπουλος, Θεοδωρόπουλος, Σταυρόπουλος, Βαλκανᾶς καὶ ὁ ὁμιλῶν εἶναι ὅσοι μου ἔρχονται πρόχειρα στὸ μυαλό. Κι' ὅμως οἱ Πελοποννήσιοι γενικά καὶ οἱ Ἀρκάδες εἰδικώτερα δὲν φημίζονται γιὰ τὴν ἀλληλοὑποστήριξή τους, ὅπως αὐτὸ συμβαίνει, ἢ λέγεται ὅτι συμβαίνει γιὰ ὅσους προέρχονται ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος—ἂς μὴν ποῦμεν ὀνόματα. Μὰ ἂς ξαναγυρίσωμε στὶς ὁμοιότητες, ὅσο περιορισμένες κι' ἂν εἶναι αὐτές. Ἀνάστημα μέτριο, μᾶλλον πρὸς τὸ κοντὸ. Μανιώδεις κι' οἱ δύο καπνιστές. Κοινὸ ἀκόμη χαρακτηριστικὸ ἡ πολυμερείά τους, τὸ πολυσχιδῆς τῆς δράσεώς των, ἔστω κι' ἂν αὐτὴ ἐκδηλώνεται σὲ διαφορετικὴ κατεύθυνση. Καὶ φυσικὰ ἡ ἀγάπη τους γιὰ τὴν ἐπιστήμη τους, γιὰ τὸ Ἐργαστήριον καὶ γιὰ τὸ προσωπικόν του, γιὰ τοὺς νέους, γιὰ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἀκόμη ἢ μακροβιότης. Ἐδῶ φοβοῦμαι πὼς οἱ ὁμοιότητες ἐξαντλοῦνται. Νομίζω ὅμως ὅτι μερικοὶ ἀνησυχοῦν γιὰτὶ ἔξεχασα μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὲς τους ὁμοιότητες: Χημικοὶ καὶ οἱ δύο. Δὲν τὸ λησμόνησα καθόλου, ἀλλὰ ἡ ὁμοιότης περιορίζεται στὸ ὅτι καὶ οἱ δύο εἶναι ἀπόφοιτοι, καὶ πτυχιούχοι, τοῦ Φυσικοῦ Τμήματος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς

τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ὅτι καὶ οἱ δύο συνέχισαν τὶς σπουδὲς των στὸ ἐξωτερικόν. Ὅμως ὁ Ζέγγελης δὲν πῆρεν ἄλλο τίτλο ἢ πτυχίον στὸ ἐξωτερικόν, ὁ Ματθαίουπουλος ἀντίθετα πῆρε τὸ πτυχίον καὶ τὸ διδακτορικόν δίπλωμα τοῦ Χημικοῦ-Μηχανικοῦ. Κι' αὐτὸ, τὸ ἐξηγεῖτε ὅπως θέλετε. Ἡ ἀνανακλὰ τὴν διαφορὰ στὴν ψυχροσύνησθση καὶ τὴν νοοτροπιαν των, ἢ, ἀντίθετα, καθορίζει τὴν μελλοντικὴ τους τοποθέτηση ἀπέναντι στὴν Χημεία καί, κυρίως, στοὺς χημικοὺς. Ἔτσι ἢ ἀλλιῶς γιὰ τὸν Χημικόν Ζέγγελην καὶ τὸν Χημικόν-Μηχανικόν Ματθαίουπουλοῦν ἡ διαφορὰ τοῦ πτυχίου ἀποτελεῖ μιὰν εἰδοποιὸν διαφορὰν, πού ἐξηγεῖ πολλά πράγματα στὴν κατοπινη των σταδιοδρομία.

Μὰ ἂς ξαναγυρίσωμε στὶς τὸσες διαφορές: Ὁ Ζέγγελης πρᾶος, συγκρατημένος, ἴσως λίγο ψυχρὸς, μὲ λεπτὴν εἰρωνεία—κάποτε δηκτικὸς—ποῖς δὲν θυμᾶται τὴν ἐπιγραμματικὴ φράση τοῦ Ζέγγελη γιὰ κάποιον πολλὰς φορὲς καὶ σὲ διάφορες ἐδρες ὑποψήφιον: «Ἄ, ὁ κύριος Χ. εἶναι ὑποψήφιος διὰ πᾶσαν κενὴν καὶ καινὴν ἔδραν»—φιλοσοφημένος, σωστός εὐπατρίδης, μὲ πάντοτε ἄσφογο ντύσιμο καὶ πολὺ συχνὰ μὲ τὶς κλασσικὲς του γκέτες, μὲ τὸ ψαλιδισμένον μουστάκι του, μᾶλλον καλλιγράφος, καλὸς ρήτωρ καὶ περίφημος causeur, μὲ σαφῆ ἀπόκλιση πρὸς τὴν θεωρίαν.

Ὁ Ματθαίουπουλος πάντα ἀτημέλητος—ποῖς ἀπὸ μᾶς τοὺς παλαιούς δὲν τὸν θυμᾶται νὰ διδάσκῃ στὸ παγερὸ Μεγάλῳ Ἀμφιθέατρο τοῦ Παλαιοῦ Χημικοῦ Τριτίου, Πέμπτη καὶ Σάββατο 8-9 τὸ πρωὶ μὲ τὸ καπέλλο, τὸ παλτό καὶ τὶς γαλότσες, ἐκδηλωτικὸς, μαχητικὸς, ἀγωνιστής, φωνακλᾶς, κρύβοντας κάτω ἀπὸ ἕνα ἄγριο παρουσιαστικόν, στὸ ὁποῖον, τὸν καιρὸ τῆς ἀκμῆς, ἐδέσποζαν τὰ περίφημα μουστάκια, μὲ μιὰ φαινομενικὴ σκαλιότητα, κάτω ἀπὸ τὴν ὁποῖαν κρυβότανε καρδιὰ μικροῦ παιδιοῦ καὶ ἀμετρὴ ἀγαθότητα, κακογράφος ὅσο λίγοι ἄνθρωποι σ' αὐτὸν τὸν κόσμον, μὲ τὶς μικρὲς του μανιές—τὴν σόδα, τὸν καφέ, πού ἔπρεπε νὰ τὸν περιμένῃ ζεστός πρὶν καὶ μετὰ τὸ μᾶθημα, τὸ κλασσικὸ σπέρτο πού χρησιμοποιοῦσε γιὰ τὸ ἀνακάτεμα τοῦ καφέ, ἔτσι πού νὰ μὴν ἔχη καίμακι, ἀλλὰ νὰ εἶναι κατασταλαχτός—μὲ τὰ σκληρὰ ὀρθία κολλάρια, ὁ τελευταῖος ἴσως πού τὰ φόρεσε στὴν Ἑλλάδα, ὁ Δάσκαλος μὲ μιὰ λέξη, ὅπως τὸν ἔλεγον στὸ στενοῦ τοῦ περιβάλλον. Ὅπως τὸν λέγαμε μᾶλλον, γιατί εἶχα κι' ἐγὼ τὴν εὐτυχία νὰ ἀνήκω σ' αὐτὸ τὸ περιβάλλον—ὑποβοηθός, βοηθός κι' ἀργότερα ἐπιμελητής καὶ ὑφηγητής—γιὰ πολλὰ χρόνια. Σ' αὐτὸ τὸ γεγονός εἶναι πιθανὸν νὰ ὀφείλεται καὶ τὸ ἴσως κάπως ἑτεροβαρὲς τῆς ἀποψινῆς διάλεξης. Ἄν πραγματικὰ συμβαίνει κάτι τέτοιο, θὰ ἔθελα νὰ ζητήσω συγγνώμην κι' ἀπὸ σᾶς κι' ἀπὸ τὴν μνήμη ἐκείνων... Πολλὰ τὰ ἐλαφρυντικά μου. Κι' ἀκόμη ἡ ἀγάπη του γιὰ τὸ προσωπικόν του κι' ἡ ἀγάπη του καὶ φροντίδα γιὰ τὸν ἐπαγγελματικὸν Χημικόν καὶ γιὰ τὴν κατοχύρωση τοῦ δικαίου του καὶ τῶν δικαιωμάτων του, μὲ σαφῆ ἀπόκλιση πρὸς τὴν πράξη.

Στὴν Ἑλλάδα, ἡ Χημεία καὶ οἱ Χημικοὶ ὀφείλουν στοὺς Ζέγγελην καὶ Ματθαίουπουλο, ὅπως προσπάθησα νὰ σκιαγραφήσω αὐτοὺς καὶ τὸ ἔργον των—μὴ ξερόντας ἂν τὸ ἐπέτυχῃ—πολλὰ, πάρα πολλὰ. Φυσικὰ καὶ βασικὰ τὴν ἰδρυση τοῦ Χημικοῦ Τμήματος στὴν Φυσικομαθηματικὴ Σχολή, ἔτσι πού ὁ τόσο σπουδαῖος αὐτὸς ἐπιστημονικὸς κλάδος—πού ἄλλωστε ἀποτελεῖ τὴν βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀνάπτυξη βιομηχανίας, ὄχι μόνον τῆς χημικῆς—νὰ ἀποκτήσῃ, σὲ μεγάλο σχετικὸ ἀριθμό—175* ἦταν οἱ φοιτητῆς ὄλων τῶν ἐτῶν τὴν πρώτῃ χρονιά τῆς λειτουργίας τοῦ Χημικοῦ Τμήματος στὰ 1918-1919—τοὺς πραγματικούς εἰδικούς ἐπιστήμονες. Καὶ ὄχι μόνον τοὺς λιγούς, αὐτοὺς πού σπούδασαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἢ μεταπτυχιακὰ Χημεία στὸ ἐξωτερικόν, οὐτε τοὺς Χημικοὺς τοῦ Ρουσοπούλου, βέρβαια ὄχι Πανεπιστημικοῦ ἐπιπέδου, κι' αὐτὸ ὅσο κι' ἂν ἡ συμβολὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Ὁθωνα Ρουσοπούλου καὶ τῆς Σχολῆς του καὶ τῶν ἀποφοίτων της εἶναι ἰδιαίτερα ἀξιοπρόσεκτη, οὐτε, τέλος, τοὺς ἐξ ἀριστερῶν χειρὸς Χημικοὺς, τοὺς Φυσικοὺς τῆς ἐποχῆς, ὅσο κι' ἂν ὠριμένοι ἀπὸ αὐτοὺς σταδιοδρόμησαν μὲ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία στὴν Χημεία.

Εὐτύχησαν νὰ δοῦν μιὰ σειρά ἀπὸ μαθητῆς τους ἢ συνεργάτες τοῦ στενοῦ περιβάλλοντός των, πού αὐτοὶ εἶχαν ἐπιλέξει

* Κι' αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς, ἐπίσης παρμένος ἀπὸ ἐπίσημα στοιχεῖα, μοῦ φαίνεται πολὺ μεγάλος.

